

Από την παραδοσιακή ξενάγηση στη συμμετοχική εμπειρία: Σύγχρονες πρακτικές μουσειακής διαμεσολάβησης

Ευαγγελία Κανταρτζή

Διευθύντρια Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης
info@ekedisys.gr

► ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι ξεναγήσεις αποτελούν μία από τις πιο διαδεδομένες μορφές μουσειακής διαμεσολάβησης και εκπαιδευτικής επικοινωνίας, καθώς συμβάλλουν στην ερμηνεία και κατανόηση των εκθεμάτων από το κοινό. Το παρόν άρθρο εξετάζει τις διαφορετικές μορφές ξεναγήσεων που εφαρμόζονται σε μουσεία και χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς, με ιδιαίτερη έμφαση στις εκπαιδευτικές, δραματοποιημένες και βιωματικές προσεγγίσεις. Παρουσιάζονται επίσης οι εκπαιδευτικοί περίπατοι σε ανοιχτούς χώρους, οι οποίοι συνδέονται με τις αρχές της υπαίθριας εκπαίδευσης και της εμπειρικής μάθησης. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη συμμετοχή των μαθητών/τριών σε ρόλο ξεναγών, μέσα από συμμετοχικά προγράμματα και δράσεις πολιτιστικής εκπαίδευσης, που ενισχύουν την ενεργητική μάθηση, την ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας και τη βιωματική προσέγγιση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέσα από παραδείγματα εφαρμογών από την Ελλάδα και το εξωτερικό, αναδεικνύεται η σημασία των σύγχρονων μορφών ξενάγησης ως εργαλείων ενεργού συμμετοχής, ερμηνείας και σύνδεσης του κοινού με το μουσείο και τον δημόσιο χώρο.

Λέξεις κλειδιά: Μουσείο, Ξενάγηση, Δραματοποίηση.

► ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια, τα μουσεία και οι χώροι πολιτιστικής κληρονομιάς επαναπροσδιορίζουν τον εκπαιδευτικό και κοινωνικό τους ρόλο, υιοθετώντας περισσότερο συμμετοχικές και βιωματικές μορφές επικοινωνίας με το κοινό. Στο πλαίσιο αυτό, η παραδοσιακή ξενάγηση μετασχηματίζεται σταδιακά από μια διαδικασία μονοδιάστατης μετάδοσης πληροφοριών σε μια εμπειρία αλληλεπίδρασης, ερμηνείας και ενεργητικής συμμετοχής.

Οι σύγχρονες μορφές μουσειακής διαμεσολάβησης αξιοποιούν την αφήγηση, τη δραματοποίηση, το παιχνίδι ρόλων, τους εκπαιδευτικούς περιπάτους και τις συμμετοχικές πρακτικές μάθησης, με στόχο την ουσιαστικότερη σύνδεση των επισκεπτών/τριών με τα εκθέματα και τον δημόσιο χώρο. Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η ενεργός εμπλοκή των παιδιών και των μαθητών/τριών, οι οποίοι δε λειτουργούν πλέον μόνο ως παθητικοί δέκτες γνώσης αλλά και ως συν-διαμορφωτές της εκπαιδευτικής εμπειρίας.

Το άρθρο εξετάζει τις διαφορετικές μορφές ξεναγήσεων που εφαρμόζονται σε μουσεία και ανοιχτούς χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς, δίνοντας έμφαση στις εκπαιδευτικές και βιωματικές προσεγγίσεις, καθώς και στις πρακτικές όπου οι

μαθητές/τριες αναλαμβάνουν οι ίδιοι τον ρόλο του ξεναγού. Μέσα από παραδείγματα από την Ελλάδα και το εξωτερικό, αναδεικνύεται η σημασία των συμμετοχικών αυτών δράσεων για την ανάπτυξη της βιωματικής μάθησης, της πολιτιστικής συνείδησης και της ενεργού πολιτεότητας.

► ΟΙ ΞΕΝΑΓΗΣΕΙΣ ΩΣ ΜΟΡΦΗ ΜΟΥΣΕΙΑΚΗΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ

Οι ξεναγήσεις αποτελούν μία από τις παλαιότερες και πιο διαδεδομένες μορφές μουσειακής διαμεσολάβησης και οργανωμένης επικοινωνίας ανάμεσα στο μουσείο και το κοινό του. Ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα, τα μουσεία αξιοποίησαν την ξενάγηση ως βασικό εργαλείο παρουσίασης των συλλογών τους και μετάδοσης γνώσεων στους/στις επισκέπτες/τριες, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της ανάπτυξης των δημόσιων μουσείων και της σύνδεσής τους με την εκπαίδευση.

Στην παραδοσιακή της μορφή, η ξενάγηση βασίζεται σε μια προκαθορισμένη διαδρομή, κατά την οποία ο ξεναγός καθοδηγεί μια ομάδα επισκεπτών/τριών πραγματοποιώντας στάσεις σε επιλεγμένα εκθέματα ή σημεία ενδιαφέροντος. Η διαδικασία αυτή επιτρέπει τη μετάδοση μεγάλου όγκου πληροφοριών σε σύντομο χρονικό διάστημα και για τον λόγο αυτό χρησιμοποιείται συχνά σε σχολικές επισκέψεις, οργανωμένες ομάδες και τουριστικά γκρουπ (Νικονάνου, 2010). Παράλληλα, αποτελεί έναν γρήγορο τρόπο γνωριμίας με τις συλλογές και τη θεματική ενός μουσείου.

Εικόνα 1. Μουσείο Μπενάκη. Οργανωμένη ξενάγηση στην Έκθεση «Παπαδοπούλου 100. Η ιστορία της εταιρείας 1922 -2022». Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Ωστόσο, η παραδοσιακή ξενάγηση έχει δεχθεί σημαντική κριτική, κυρίως λόγω του μονολογικού και δασκαλοκεντρικού χαρακτήρα της. Οι επισκέπτες/τριες λειτουργούν συχνά ως παθητικοί δέκτες πληροφοριών, ενώ ο/η ξεναγός διατηρεί τον ρόλο του/τη «ειδικού», ο/η οποίος/ια ερμηνεύει τα εκθέματα χωρίς να ενθαρρύνεται η πολλαπλή ανάγνωση ή η προσωπική εμπλοκή του κοινού. Ο χρόνος για διάλογο, ερωτήσεις και ανταλλαγή εμπειριών είναι συνήθως περιορισμένος, γεγονός που δυσκολεύει την ανάπτυξη ουσιαστικής αλληλεπίδρασης ανάμεσα στους/στις επισκέπτες/τριες και το μουσείο (Hooper-Greenhill, 1996).

Σύμφωνα με τη Νικονάνου (2015), οι ξεναγήσεις μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό εργαλείο επικοινωνίας, υπό την προϋπόθεση ότι προσαρμόζονται στα χαρακτηριστικά και στις ανάγκες του κοινού στο οποίο απευθύνονται. Η επιλογή της διαδρομής, η διάρκεια, η γλώσσα, ο τρόπος αφήγησης και η συμμετοχή των επισκεπτών/τριών αποτελούν βασικούς παράγοντες για την αποτελεσματικότητα της

διαδικασίας. Ιδιαίτερα στις σχολικές ομάδες, η ξενάγηση οφείλει να λαμβάνει υπόψη την ηλικία, τα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητες συγκέντρωσης των μαθητών/τριών, ώστε να αποφεύγεται η κόπωση και η απώλεια ενδιαφέροντος.

Στη σύγχρονη μουσειοπαιδαγωγική, η ξενάγηση δεν αντιμετωπίζεται πλέον αποκλειστικά ως μέσο μετάδοσης γνώσεων αλλά ως διαδικασία επικοινωνίας, εμπειρίας και ερμηνείας. Η έννοια της μουσειακής διαμεσολάβησης μετατοπίζεται σταδιακά από την απλή παρουσίαση πληροφοριών προς την ενεργό συμμετοχή του κοινού και την ανάπτυξη προσωπικών συνδέσεων με τα εκθέματα και την πολιτιστική κληρονομιά (Hein, 1998). Στο πλαίσιο αυτό, ο ρόλος του ξεναγού μετασχηματίζεται: από αυθεντία και φορέας γνώσης γίνεται εμψυχωτής, συντονιστής και διαμεσολαβητής της εμπειρίας.

Εικόνα 2. Από εκπαιδευτική ξενάγηση στο Πολεμικό Μουσείο από εμψυχωτές/τριες του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης. Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Ιδιαίτερη σημασία αποκτούν στοιχεία όπως η αφήγηση, η θεατρικότητα, η χρήση ερωτήσεων, η ενεργοποίηση των αισθήσεων και η σύνδεση των εκθεμάτων με βιώματα και εμπειρίες των επισκεπτών/τριών. Η αξιοποίηση του χιούμορ, η διατήρηση οπτικής επαφής, η ενθάρρυνση της συμμετοχής και η δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος διαλόγου συμβάλλουν ουσιαστικά στη δημιουργία μιας πιο ουσιαστικής και βιωματικής εμπειρίας (Νικονάνου, 2015).

Παράλληλα, οι σύγχρονες προσεγγίσεις δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην προσαρμογή της ξενάγησης σε διαφορετικές κοινωνικές και ηλικιακές ομάδες. Τα μεγάλα μουσεία συχνά σχεδιάζουν διαφορετικές διαδρομές και θεματικές ξεναγήσεις ανάλογα με το κοινό στο οποίο απευθύνονται, ενώ αναπτύσσονται όλο και περισσότερο δράσεις που ενσωματώνουν βιωματικές, συμμετοχικές και διαδραστικές πρακτικές.

Επιπλέον, οι ξεναγήσεις δεν περιορίζονται πλέον αποκλειστικά στον εσωτερικό χώρο των μουσείων. Τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται εκπαιδευτικές διαδρομές και πολιτιστικοί περίπατοι σε ιστορικά κέντρα πόλεων, αρχαιολογικούς χώρους και τόπους πολιτιστικής κληρονομιάς, ενισχύοντας τη σύνδεση της μάθησης με τον δημόσιο χώρο και τη βιωματική εμπειρία. Οι πρακτικές αυτές συνδέονται στενά με τις αρχές της υπαίθριας εκπαίδευσης και της εμπειρικής μάθησης, αναδεικνύοντας την πόλη και το τοπίο ως πεδία πολιτιστικής και εκπαιδευτικής διερεύνησης (Σβορώνου, 2011).

► Η ΞΕΝΑΓΗΣΗ ΩΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

Στη σύγχρονη μουσειοπαιδαγωγική, η ξενάγηση δεν αντιμετωπίζεται αποκλειστικά ως διαδικασία μετάδοσης πληροφοριών αλλά ως μια μορφή ερμηνείας και αφήγησης που στοχεύει στη δημιουργία προσωπικής σχέσης ανάμεσα στον/στην

επισκέπτη/τρια και την πολιτιστική κληρονομιά. Η μετατόπιση αυτή συνδέεται με τη γενικότερη αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζονται τα μουσεία και οι χώροι πολιτισμού, όχι πλέον ως χώροι απλής παρουσίασης αντικειμένων αλλά ως περιβάλλοντα εμπειρίας, διαλόγου και ενεργού συμμετοχής (Hooper-Greenhill, 1996).

Η έννοια της ερμηνείας της πολιτιστικής κληρονομιάς (heritage interpretation) αναπτύχθηκε ιδιαίτερα μέσα από το έργο του Freeman Tilden, ο οποίος θεωρείται θεμελιωτής της σύγχρονης θεωρίας της ερμηνείας. Στο έργο του *Interpreting Our Heritage* (2007), υποστήριξε ότι ο βασικός στόχος της ερμηνείας δεν είναι η απλή παροχή πληροφοριών αλλά η αποκάλυψη νοημάτων και σχέσεων που επιτρέπουν στον επισκέπτη να συνδεθεί προσωπικά με το αντικείμενο ή τον τόπο που προσεγγίζει. Σύμφωνα με τον Tilden, η πληροφορία από μόνη της δεν αρκεί· αυτό που έχει σημασία είναι η δυνατότητα του/της επισκέπτη/τριας να οδηγηθεί σε μια διαδικασία ανακάλυψης και προσωπικού προβληματισμού.

Οι αρχές της ερμηνείας που διατύπωσε ο Tilden επηρέασαν σημαντικά τις σύγχρονες μορφές ξεναγήσεων και πολιτιστικής διαμεσολάβησης. Μία από τις βασικές του θέσεις είναι ότι κάθε μορφή ερμηνείας πρέπει να σχετίζεται με τις εμπειρίες, τις γνώσεις και τις αξίες του/της επισκέπτη/τριας, ώστε να αποκτά προσωπικό νόημα. Παράλληλα, η ερμηνεία αντιμετωπίζεται ως μορφή τέχνης που συνδυάζει στοιχεία αφήγησης, επικοινωνίας, δραματοποίησης και δημιουργικής παρουσίασης (Tilden, 2007).

Στο πλαίσιο αυτό, η αφήγηση αποκτά ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στις σύγχρονες ξεναγήσεις. Η παρουσίαση των εκθεμάτων μέσα από ιστορίες, προσωπικές μαρτυρίες, αφηγηματικές συνδέσεις και βιωματικά στοιχεία συμβάλλει στην ενίσχυση της συναισθηματικής εμπλοκής των επισκεπτών/τριών και στη δημιουργία μιας περισσότερο ουσιαστικής εμπειρίας μάθησης. Η αφήγηση επιτρέπει στους/στις συμμετέχοντες/ουσες να προσεγγίσουν την πολιτιστική κληρονομιά όχι ως ένα σύνολο αποσπασματικών πληροφοριών αλλά ως ζωντανή εμπειρία που συνδέεται με ανθρώπους, γεγονότα και κοινωνικές μνήμες.

Ιδιαίτερα στα μουσεία και στους ιστορικούς χώρους, η αφήγηση λειτουργεί ως εργαλείο ενεργοποίησης της φαντασίας και της ενσυναίσθησης. Οι επισκέπτες/τριες καλούνται να φανταστούν πρόσωπα, συνθήκες και εμπειρίες άλλων εποχών, να αναγνωρίσουν διαφορετικές οπτικές και να συνδέσουν το παρελθόν με τη δική τους καθημερινότητα. Η διαδικασία αυτή ενισχύει τη βιωματική διάσταση της μάθησης και συμβάλλει στη βαθύτερη κατανόηση της πολιτιστικής εμπειρίας (Bruner, 1990).

Παράλληλα, οι σύγχρονες πρακτικές ερμηνείας επιδιώκουν τη μετάβαση από τον μονόλογο στον διάλογο. Ο/Η ξεναγός δε λειτουργεί αποκλειστικά ως φορέας γνώσης αλλά ως εμπυχωτής/τρια που ενθαρρύνει τον προβληματισμό, τις ερωτήσεις και τη συμμετοχή του κοινού. Οι επισκέπτες/τριες καλούνται να παρατηρήσουν, να διατυπώσουν υποθέσεις, να μοιραστούν εμπειρίες και να συν-διαμορφώσουν τη διαδικασία ερμηνείας. Η προσέγγιση αυτή συνδέεται με τις εποικοδομητικές θεωρίες μάθησης, σύμφωνα με τις οποίες η γνώση οικοδομείται ενεργητικά μέσα από την εμπειρία και την κοινωνική αλληλεπίδραση (Hein, 1998).

Σημαντική είναι επίσης η σύνδεση της ερμηνείας με τη βιωματική και πολυαισθητηριακή εμπειρία. Η χρήση ήχων, εικόνων, δραματοποίησης, θεατρικών στοιχείων, αφής ή ακόμη και ψηφιακών εφαρμογών συμβάλλει στη δημιουργία πιο δυναμικών μορφών ξενάγησης, οι οποίες απευθύνονται όχι μόνο στη λογική αλλά και στο συναίσθημα και στις αισθήσεις των επισκεπτών. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, η

πολιτιστική κληρονομιά προσεγγίζεται ως ζωντανή εμπειρία και όχι ως στατικό αντικείμενο παρατήρησης.

Οι πρακτικές ερμηνείας εφαρμόζονται πλέον όχι μόνο σε μουσεία αλλά και σε ιστορικούς τόπους, αρχαιολογικούς χώρους, εθνικά πάρκα και εκπαιδευτικές διαδρομές σε ανοιχτούς χώρους. Η ανάπτυξη οργανισμών όπως η European Association for Heritage Interpretation (Interpret Europe) ανέδειξε τη σημασία της ερμηνείας ως βασικού εργαλείου σύνδεσης των επισκεπτών/τριών με τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά.

Συνεπώς, η σύγχρονη ξενάγηση δεν περιορίζεται στην παρουσίαση πληροφοριών αλλά λειτουργεί ως διαδικασία δημιουργίας νοήματος και εμπειρίας. Η ερμηνεία, η αφήγηση και η ενεργός συμμετοχή μετατρέπουν τον/την επισκέπτη/τρια από παθητικό θεατή σε ενεργό συμμετοχό της πολιτιστικής εμπειρίας, ενισχύοντας τη σύνδεσή του με το μουσείο, τον χώρο και την πολιτιστική μνήμη.

► ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΜΑΤΟΠΟΙΗΜΕΝΕΣ ΞΕΝΑΓΗΣΕΙΣ

Οι εκπαιδευτικές ξεναγήσεις αποτελούν μια πιο εξελιγμένη μορφή μουσειακής διαμεσολάβησης, καθώς δεν περιορίζονται στη μετάδοση πληροφοριών αλλά στοχεύουν στην ενεργό συμμετοχή και αλληλεπίδραση των μαθητών με τα εκθέματα και τον μουσειακό χώρο. Σε αντίθεση με την παραδοσιακή ξενάγηση, όπου κυριαρχεί ο μονόλογος του ξεναγού, οι εκπαιδευτικές ξεναγήσεις επιδιώκουν τη δημιουργία συνθηκών διαλόγου, διερεύνησης και βιωματικής εμπλοκής (Νικονάνου, 2015).

Παρότι και στις εκπαιδευτικές ξεναγήσεις ακολουθείται συνήθως μία οργανωμένη διαδρομή, η επιλογή των εκθεμάτων και των στάσεων γίνεται με βάση συγκεκριμένους παιδαγωγικούς στόχους. Τα αντικείμενα που προσεγγίζονται είναι λιγότερα, ώστε να δίνεται περισσότερος χρόνος για παρατήρηση, συζήτηση και ενεργοποίηση των μαθητών/τριών μέσα από ερωτήσεις, υποθέσεις και προσωπικές ερμηνείες. Η διαδικασία αυτή ενισχύει τη βιωματική μάθηση και μετατρέπει τον μαθητή από παθητικό/παθητική ακροατή/τρια σε ενεργό συμμετέχοντα/ουσα της εκπαιδευτικής εμπειρίας. Σύμφωνα με τον Μαλαφάντη (2015), η μουσειοπαιδαγωγική σήμερα αξιοποιεί βιωματικές και συμμετοχικές πρακτικές που ενισχύουν την ενεργό εμπλοκή των μαθητών με την πολιτιστική εμπειρία.

Σύμφωνα με τη Νικονάνου (2015), οι εκπαιδευτικές ξεναγήσεις κινούνται ανάμεσα στην αφήγηση και τη συζήτηση, με τον/την εκπαιδευτή/τρια να μεταβάλλει διαρκώς τον ρόλο του ανάμεσα στον/στην καθοδηγητή/τρια και τον/τη συντονιστή/στιρα της μαθησιακής διαδικασίας. Η ευελιξία αυτή θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς επιτρέπει την προσαρμογή της ξενάγησης στις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τις αντιδράσεις της ομάδας. Παράλληλα, οι απόψεις και οι εμπειρίες των μαθητών/τριών επηρεάζουν την εξέλιξη της συζήτησης και συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας πιο συμμετοχικής μαθησιακής διαδικασίας.

Στο πλαίσιο των σύγχρονων μουσειοπαιδαγωγικών πρακτικών, ιδιαίτερη ανάπτυξη παρουσιάζουν οι δραματοποιημένες ξεναγήσεις και οι δράσεις role playing. Στις περιπτώσεις αυτές, ο/η ξεναγός ή ακόμη και οι ίδιοι οι συμμετέχοντες αναλαμβάνουν ρόλους που σχετίζονται με την ιστορική περίοδο, τα πρόσωπα ή τις αφηγήσεις που συνδέονται με τα εκθέματα και τον χώρο. Η αξιοποίηση θεατρικών τεχνικών, αφήγησης και αυτοσχεδιασμού ενισχύει τη συναισθηματική εμπλοκή των συμμετεχόντων και συμβάλλει στην ανάπτυξη μιας περισσότερο βιωματικής εμπειρίας μάθησης (Heathcote & Bolton, 1995).

Οι δραματοποιημένες ξεναγήσεις συνδέονται στενά με τις θεωρίες της εμπειρικής και συμμετοχικής μάθησης, καθώς επιτρέπουν στους συμμετέχοντες να προσεγγίσουν την ιστορία και την πολιτιστική κληρονομιά μέσα από την προσωπική εμπλοκή και τη δράση. Η συναισθηματική σύνδεση με το παρελθόν, η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και η ενεργοποίηση της φαντασίας αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά αυτών των προσεγγίσεων (Kolb, 1984).

Παραδείγματα δραματοποιημένων ξεναγήσεων συναντώνται σε πολλά μουσεία και πολιτιστικούς οργανισμούς στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Δραστηριότητες τέτοιου είδους εφαρμόστηκαν για πρώτη φορά στο Ανοιχτό Μουσείο Skansen στη Στοκχόλμη όσο και στο Ανοιχτό Μουσείο του Aarhus στη Δανία. Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το The Little Museum of Dublin, όπου η επίσκεψη πραγματοποιείται αποκλειστικά μέσω δραματοποιημένων ξεναγήσεων, με τους ξεναγούς να φορούν ενδυμασίες εποχής και να αφηγούνται την ιστορία της Ιρλανδίας μέσα από θεατρικές και αφηγηματικές τεχνικές.

Εικόνα 3. The Little Museum of Dublin. Κατά τη διάρκεια της δραματοποιημένης ξεναγησης. Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Στην Ελλάδα, στο Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης, για παράδειγμα, υλοποιούνται προγράμματα όπως το «Μια μέρα στο παλιό σχολείο», όπου οι μουσειοπαιδαγωγοί αναλαμβάνουν ρόλους και μεταφέρουν τους/τις συμμετέχοντες/ουσες στο σχολικό περιβάλλον παλαιότερων εποχών. Αντίστοιχα, εκπαιδευτικοί περίπατοι και δράσεις μνήμης αξιοποιούν δραματοποιημένες αφηγήσεις προκειμένου να προσεγγιστούν ιστορικά γεγονότα με βιωματικό τρόπο.

Εικόνα 4. Δραματοποιημένη ξεναγηση στο Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης. Πηγή: προσωπικό αρχείο

Οι εκπαιδευτικές και δραματοποιημένες ξεναγήσεις αναδεικνύουν τη μετατόπιση της σύγχρονης μουσειοπαιδαγωγικής από τη δασκαλοκεντρική μετάδοση πληροφοριών προς συμμετοχικές και βιωματικές μορφές μάθησης. Μέσα από τον διάλογο, τη θεατρικότητα, την αφήγηση και την ενεργό εμπλοκή, οι επισκέπτες/τριες καλούνται όχι μόνο να γνωρίσουν αλλά και να βιώσουν την πολιτιστική κληρονομιά, αναπτύσσοντας προσωπικές σχέσεις με το μουσείο και τα εκθέματά του.

► ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ/ΤΡΙΕΣ ΣΕ ΡΟΛΟ ΞΕΝΑΓΩΝ: ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗ ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Μία από τις πλέον ενδιαφέρουσες και καινοτόμες μορφές συμμετοχικής μουσειακής εκπαίδευσης είναι η ανάληψη του ρόλου του/της ξεναγού από τους/τις ίδιους/ιες τους/τις μαθητές/τριες. Στις περιπτώσεις αυτές, οι μαθητές/τριες δεν λειτουργούν απλώς ως επισκέπτες/τριες ή δέκτες/τριες πληροφοριών, αλλά συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία έρευνας, ερμηνείας και παρουσίασης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η πρακτική αυτή συνδέεται άμεσα με τις αρχές της συνεργατικής και βιωματικής μάθησης, καθώς και με τις σύγχρονες θεωρίες που προσεγγίζουν το μουσείο ως χώρο ενεργητικής συμμετοχής και συν-διαμόρφωσης της γνώσης (Hein, 1998).

Η συμμετοχή των μαθητών/τριών σε ρόλο ξεναγών πραγματοποιείται συνήθως στο πλαίσιο εκπαιδευτικών προγραμμάτων, σχεδίων εργασίας (projects) ή δράσεων πολιτιστικής εκπαίδευσης και απαιτεί μακρόχρονη προετοιμασία και έρευνα. Οι μαθητές/τριες μελετούν εκθέματα, ιστορικές πηγές, αρχειακό υλικό και αφηγήσεις, προκειμένου να διαμορφώσουν τη δική τους ερμηνευτική προσέγγιση και να σχεδιάσουν διαδρομές ξενάγησης προσαρμοσμένες στο κοινό στο οποίο απευθύνονται. Μέσα από τη διαδικασία αυτή, καλλιεργούνται δεξιότητες έρευνας, επικοινωνίας, συνεργασίας και δημιουργικής σκέψης, ενώ παράλληλα ενισχύεται η αυτοπεποίθηση και η ενεργός εμπλοκή των μαθητών/τριών με τον πολιτισμό και τη δημόσια ιστορία.

Η συγκεκριμένη προσέγγιση βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις αρχές της μάθησης μεταξύ ομοτίμων (peer learning), σύμφωνα με τις οποίες οι μαθητές/τριες μαθαίνουν αποτελεσματικότερα όταν αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο στη μετάδοση της γνώσης προς άλλους/ες μαθητές/τριες ή ομάδες κοινού. Η διαδικασία της διδασκαλίας και παρουσίασης ενισχύει τη βαθύτερη κατανόηση του αντικειμένου, καθώς οι μαθητές/τριες καλούνται όχι μόνο να αποκτήσουν πληροφορίες αλλά και να τις οργανώσουν, να τις ερμηνεύσουν και να τις παρουσιάσουν με τρόπο κατανοητό και ελκυστικό (Boud, Cohen, & Sampson, 2001).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το ευρωπαϊκό πρόγραμμα *Heroes* (<https://heroes-edu.eu/home.page>), στο οποίο συμμετείχε το Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης. Το πρόγραμμα βασίστηκε στη μεθοδολογία της μάθησης μεταξύ ομοτίμων και έδωσε στους/στις μαθητές/τριες τη δυνατότητα να σχεδιάσουν και να οργανώσουν δράσεις ξενάγησης μέσα στο μουσείο. Οι συμμετέχοντες/ουσες μελέτησαν εκθέματα, φωτογραφίες, αρχεία, ηχητικά ντοκουμέντα και άλλες ιστορικές πηγές, ενώ παράλληλα αξιοποίησαν δημιουργικές πρακτικές όπως παιχνίδια ρόλων, μικρά θεατρικά δρώμενα, εικαστικές δραστηριότητες και δημιουργία animation.

Η διαδικασία αυτή δεν περιορίστηκε στη μετάδοση ιστορικών πληροφοριών αλλά στόχευσε στην ανάπτυξη βιωματικής και διαθεματικής κατανόησης του παρελθόντος. Οι μαθητές/τριες κλήθηκαν να επιλέξουν διαδρομές, να οργανώσουν αφηγήσεις και να

αποφασίσουν οι ίδιοι/ιες τον τρόπο προσέγγισης των εκθεμάτων, συνδυάζοντας διαφορετικές μεθοδολογίες και μορφές έκφρασης. Η εμπλοκή αυτή ενίσχυσε την προσωπική σχέση των συμμετεχόντων/ουσών με το μουσείο και μετέτρεψε τη μαθησιακή διαδικασία σε εμπειρία δημιουργίας και συν-διαμόρφωσης της γνώσης.

Ανάλογες πρακτικές εφαρμόζονται και σε άλλα εκπαιδευτικά και πολιτιστικά προγράμματα στην Ελλάδα. Το πρόγραμμα «Το σχολείο υιοθετεί ένα μνημείο», το οποίο υλοποιήθηκε υπό την αιγίδα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ιδρύματος Πήγασος, έδωσε τη δυνατότητα σε μαθητές/τριες να μελετήσουν και να αναδείξουν μνημεία του ιστορικού κέντρου της Αθήνας μέσα από βιωματικές και ερευνητικές δραστηριότητες. Αντίστοιχα, το πρόγραμμα του Διαζώματος «Υιοθεσία αρχαίων θεάτρων. Μαθητές/τριες ξεναγούν μαθητές/τριες στα αρχαία θέατρα» αξιοποιεί τη συμμετοχή των μαθητών/τριών ως μέσο προσέγγισης της πολιτιστικής κληρονομιάς και ανάπτυξης δεξιοτήτων προφορικού και γραπτού λόγου.

Οι πρακτικές αυτές αναδεικνύουν τη μετατόπιση της σύγχρονης μουσειοπαιδαγωγικής από τη μονοδιάστατη παρουσίαση γνώσεων προς περισσότερο συμμετοχικά και δημοκρατικά μοντέλα μάθησης. Οι μαθητές/τριες δεν αντιμετωπίζονται πλέον ως απλοί/ές αποδέκτες/τριες πολιτιστικού περιεχομένου αλλά ως ενεργοί ερευνητές, αφηγητές και διαμεσολαβητές της πολιτιστικής εμπειρίας. Μέσα από τη διαδικασία της ξενάγησης, της αφήγησης και της δημόσιας παρουσίασης, ενισχύεται όχι μόνο η γνώση της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και η ανάπτυξη δεξιοτήτων ενεργού πολιτειότητας, συνεργασίας και κοινωνικής συμμετοχής.

► ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι σύγχρονες μορφές ξεναγήσεων στα μουσεία και στους χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς αναδεικνύουν τη σταδιακή μετάβαση από τα παραδοσιακά, δασκαλοκεντρικά μοντέλα παρουσίασης προς περισσότερο συμμετοχικές και βιωματικές μορφές μάθησης. Η ξενάγηση δεν αποτελεί πλέον μόνο έναν τρόπο μετάδοσης πληροφοριών αλλά μια σύνθετη διαδικασία επικοινωνίας, ερμηνείας και ενεργητικής εμπλοκής του κοινού.

Οι εκπαιδευτικές και δραματοποιημένες ξεναγήσεις, καθώς και οι πρακτικές όπου οι μαθητές/τριες αναλαμβάνουν οι ίδιοι/ιες τον ρόλο του/της ξεναγού, συμβάλλουν ουσιαστικά στην ανάπτυξη βιωματικών εμπειριών μάθησης, στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας και στην ενίσχυση της προσωπικής σχέσης των συμμετεχόντων/ουσών με την πολιτιστική κληρονομιά. Μέσα από τον διάλογο, την αφήγηση, τη συνεργασία και τη δημόσια παρουσίαση, οι επισκέπτες/τριες και ιδιαίτερα οι μαθητές/τριες μετατρέπονται από παθητικοί δέκτες γνώσης σε ενεργούς συν-διαμορφωτές/τριες της πολιτιστικής εμπειρίας.

Παράλληλα, οι συμμετοχικές αυτές πρακτικές ενισχύουν σημαντικές δεξιότητες, όπως η επικοινωνία, η συνεργασία, η έρευνα, η κριτική σκέψη και η ανάπτυξη της πολιτιστικής συνείδησης. Η ενεργός εμπλοκή των μαθητών/τριών στη διαδικασία της ερμηνείας και της παρουσίασης της πολιτιστικής κληρονομιάς συμβάλλει όχι μόνο στην αποτελεσματικότερη κατανόηση του παρελθόντος αλλά και στη διαμόρφωση στάσεων ενεργού πολιτειότητας και κοινωνικής συμμετοχής.

Στο πλαίσιο αυτό, η σύγχρονη μουσειοπαιδαγωγική καλείται να συνεχίσει να αναπτύσσει πρακτικές που ενισχύουν τη συμμετοχή, τη βιωματική μάθηση και τη σύνδεση του μουσείου με την κοινωνία και την εκπαιδευτική κοινότητα. Τα μουσεία και οι πολιτιστικοί οργανισμοί μπορούν να λειτουργήσουν ως ανοιχτοί χώροι εμπειρίας,

διαλόγου και δημιουργίας, προσφέροντας στο κοινό όχι μόνο γνώση αλλά και ουσιαστικές εμπειρίες πολιτισμικής συμμετοχής.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Boud, D., Cohen, R., & Sampson, J. (Eds.). (2001). *Peer Learning in Higher Education: Learning from and with Each Other*. London: Kogan Page.
- Bruner, J. (1990). *Acts of Meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hein, G. E. (1998). *Learning in the Museum*. New York: Routledge.
- Hooper-Greenhill E., (1996). *The Educational Role of the Museum*. London: Routledge.
- Tilden, F. (2007). *Interpreting Our Heritage* (4th ed.). Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Μαλαφάντης, Κ. (2019). Η μουσειοπαιδαγωγική ως κλάδος της εφαρμοσμένης παιδαγωγικής. Στο S. Shaffer, S. (Ed.), *Το παιδί και το μουσείο. Θεωρητικές προσεγγίσεις και παιδαγωγικές πρακτικές*. Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Καρδαμίτσα.
- Νικονάνου, Ν., (2010). *Μουσειοπαιδαγωγική. Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Πατάκης.
- Νικονάνου, Ν. (2015). Εισαγωγή. Στο *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών www.kallipos.gr. Ανακτήθηκε από <http://hdl.handle.net/11419/712>
- Σβορώνου, Ε., (2011). Εκπαιδευτικά προγράμματα σε ανοιχτό χώρο: δυνατότητες μιας σφαιρικής θεώρησης φύσης και πολιτισμού. Στο Δ. Καλεσοπούλου (Επιμ.), *Παιδί και Εκπαίδευση στο Μουσείο: θεωρητικές αφηρηρίες, παιδαγωγικές πρακτικές*. Αθήνα: Πατάκης, 299-311.

Δικτυογραφία

Οδηγίες για το Πρόγραμμα HEROES: Μέθοδος Πολιτιστικής Εκπαίδευσης μεταξύ ομοτίμων. Ανακτήθηκε από <https://heroes-edu.eu/library.page>